

CUMHURİYET HALK PARTİSİ-BASIN İLİŞKİLERİ
(1929-1938)

THE RELATIONS OF CHP WITH THE PRESS
(1929-1938)

Yrd. Doç. Dr. İ. Ceyhan KOÇ*

Basın günümüz dünyasında büyük önem ve güç taşıyan kurumlardan birisidir. Günümüz modern dünyasında basın artık yerine getirdiği fonksiyon ve güç dolayısıyla dördüncü kuvvet olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden basının her dönem iktidarla yani siyasi otorite ile ilişkileri büyük önem taşımaktadır. Bu ilişki, tabii olarak iktidarın siyasi niteliğine veya rejimine bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Demokratik rejimlerdeki basın anlayışı ile totaliter ve otoriter rejimlerdeki basın anlayışlarının farklı olması, rejimlerin farklılıkları ve özellikleriyle izah edilebilir.

Demokratik sistemlerde basın hürriyeti, çok hassas ve gerçekleştirilmesi açısından siyasi iktidara yükümlülükler getiren bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle iktidarlar basın hürriyetini sağlanabilmesi için :

- a) Basın yoluyla düşünce özgürlüğünün dolaylı sınırlandırılması anlamına gelebilecek teknik, mali, ekonomik ve hukuki engelleri ortadan kaldırmak zorundadırlar.
- b) Siyasi iktidar, düşüncenin basın yoluyla açıklanması özgürlüğünü gerçekten sağlayabilmek için basının araç gereç ve ihtiyaçlarından eşit yararlanma imkanlarını sağlamak ve basının ihtiyaçlarının yerine getirmekle yükümlüdür.¹

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi

¹ Sulhi Dönmezer, **Basın Hukuku**, İstanbul 1967, s.140

Çağdaş medeniyetin önemli göstergelerinden olan basın özgürlüğünün kazanılması hiç şüphesiz kolay gerçekleşmemiştir. Bu, uzun bir süreç sonucunda elde edilebilmiş bir özgürlüktür. Basının sahip olduğu bu müthiş güç nedeniyle, geçmişten günümüze özellikle siyasal iktidarların tehditleri altında kaldığını görmek mümkündür. Siyasal iktidarlar güçlerini muhafaza için genellikle iki yol izlemektedirler. Bunlardan birincisi kendi basınlarını yaratmak, ikincisi de sansür vs yasal tehditler, vergi vs. ekonomik uygulamalar ile basını etkisiz kılmaktır. Hiç arzu edilmeyen bir başka yöntem de gazetecilerin tutuklanması veya onlara saldırılar düzenlenmesidir.

Basın özgürlüğü, bir ülkenin rejimini anlama konusunda en önemli ipuçlarındandır. Basın özgürlüğü uygulamalarına bakarak bir ülkenin rejiminin demokrasi mi yoksa diktatörlük ve benzeri bir rejim mi olduğunu anlayabiliriz. Modern toplumların hayatında, önemli gelişmişlik göstergesi olan basın özgürlüğünün zaman zaman bazı sakıncaları ortaya çıksa da, faydalarının çokluğu bunları daima geri plana itmiştir. Basın özgürlüğünü bu tür sakıncalara karşın daima savunun Büyük Önder Atatürk'ün şu sözleri çok önemlidir: "Basın hürriyetinden doğan mahzunları ortadan kaldıracak tek vasita yine basın hürriyetidir." ² Bizde gazete, matbaanın ülkeye geç gelmesine bağlı olarak, Avrupa'ya nazaran oldukça geç sayılabilecek bir tarihte yayın hayatına atılmıştır. Gerçi ülkede daha önceden azınlıkların bazı gazeteler çıkardıkları bilinmektedir. Fakat bunu ülke geneline yansıtmak mümkün değildir. Başlangıçta resmi gazete niteliği taşıyan ilk gazete (Takvimi Vekayi), bir dönem tek başına yayın hayatında kalmış, daha sonra resmi nitelik taşımayan gazetelerin yayınlanmaya başlamasıyla Türk Basın tarihi canlılık kazanmaya başlamıştır. Gazetelerin yayın hayatına girmesiyle birlikte, basın-iktidar ilişkileri önem kazanmaya başlamıştır. Saray, basını daima kontrol altında tutabilmek için yoğun bir gayret sarf etmiştir. Bunu sağlayabilmek için iktidarın çeşitli kanuni düzenlemelere de gittiği görülmektedir. İlk gazetenin yayınlandığı 1831 tarihinden kısa bir süre sonra 1864'de ilk basın hukuk metninin yürürlüğe sokulması, bu gelişimi bize

² M. Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, Ankara 1989, C.I, s.348

gösteren önemli bir belgedir, Basına yönelik baskılar bu düzenlemeden sonra da devam edecektir. Basın-iktidar ilişkileri açısından dikkat çekici bir dönem, II. Abdulhamid dönemidir. II. Abdulhamid'in özellikle I. Meşrutiyeti askıya alması sonrasında basına yönelik baskının giderek arttığı, koyulaştığı, adeta basına nefes aldirmek istemeyen bir anlayışın gündemde olduğu görülmüştür. Oldukça dikkatli ve kati kurallarla çalışan sansür idaresi, gazetelerin sayfalarının neredeyse tamamen boş çıkmasına neden olmuştur. Basın, ancak II. Meşrutiyetin ilanı ile nefes alabilme imkanını bulmuştur. Fakat bu sefer de aşırı hürriyet isteğinin gazete anarşisine neden olduğu gerçeği karşımıza çıkmıştır. Bu dönemin bir başka özelliği, II. Abdülhamid yönetimini hürriyet isteği ile deviren ittihatçıların kısa bir müddet sonra muhalefet kavramına tahammül edememeleridir. Bu tahammülsüzlükten maalesef basın da büyük ölçüde etkilenmiştir. Siyasi suikastlar ve tutuklanmalar basını da içine almış, basın yine iktidarın baskısı altında sıkıntılı günler yaşamaya başlamıştır. Devletin yaşadığı bütün olumsuz koşullara karşı girmek zorunda kaldığı I.Dünya Savaşı döneminde basın-iktidar ilişkilerinde insiyatif yine iktidarın elindedir. 1914 tarihli Askeri sansür Talimatnamesi ki, bu talimatname olağanüstü şartlar nedeni ile çıkarılmıştır, basın sıkı bir denetim altına alınmıştır. Savaş yılları boyunca bu sıkı denetim devam etmiştir. Osmanlı Devletinin 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalayarak savaştan çekilmesi yeni bir dönemin başlangıcında ilk aşama olarak değerlendirilmektedir. Basın bu dönemde elinden geldiğince ülkenin maruz kaldığı işgaller ve saldırılara direnmeye, sesini yükseltmeye çalışmıştır. Basın bu defa karşısında iktidarın yanı sıra itilaf devletlerinin müdahalesini de bulmuştur. Gazeteler bu ikili denetim altında ne kadar yayın yapılabilirse, o kadar yayın yapmışlardır. Bu dönemde İstanbul'a dönmüş bulunan M.Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Ali Fethi Bey ile "Minber" ismini taşıyan bir gazete çıkardıklarını görmekteyiz. Kısa bir dönem yayınlanabilen bu gazete, M.Kemal Paşa'nın basına verdiği büyük önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Gerçekten M.Kemal Paşa, basının her zaman büyük bir öneme sahip olduğunu, gücünü sık sık vurgulayan bir liderdir. Milli Mücadele döneminde basının sahip olduğu gücü ve oynayacağı rolü düşünerek Sivas Kongresinden hemen sonra İrade-i Milliye

Gazetesinin çıkarılmasına girişmiştir. Bu gazete daha sonra Hakimiyeti Milliye ve Ulus isimleriyle Ankara'da yayınlanmaya uzun yıllar boyunca devam edilmiştir. Milli Mücadelede, Hakimiyeti Milliye ve diğer bir çok gazetelerin büyük payı olduğu açık bir gerçektir. Gazetenin kamuoyu oluşturma gücü, Milli Mücadele sırasında M.Kemal Paşa ve arkadaşlarının işini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Cumhuriyet Döneminde, basın-iktidar ilişkilerine bakacak olursak burada, özellikle Takriri Sükun Kanunu'nun kabulünden 1931 Matbuat Kanunu arasında kalan dönem, önemli bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli Mücadele sonrasında yeni devletin kurucuları, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, basını yanlarında görmek, ondan destek almak istemişlerdir. Başta Atatürk olmak üzere çok sayıda devlet adamının basına yakın ilgi gösterdiği, bizzat Atatürk'ün yakın çevresinde çok sayıda gazetecinin yer aldığı görülmektedir.

Devrimlerin halka anlatılabilmesi için gazete başyazarlarıyla çok sık görüşmeler yapıldığı bilinmektedir. Ele alınan dönemin politikalarının oluşumunda belirleyici bir isim olan Atatürk, basın özgürlüğünün iktidarın en önemli görevlerinden olduğunu savunan bir liderdir. Atatürk'e göre basın da bu görevi sadece iktidara bırakmamalı, kendi iç kontrolünü sağlayabilmelidir. Dönemin bir devrimler dönemi olması, zaman zaman otoriter tavırların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Basın tabii olarak bu gelişmeden payına düşeni almıştır. Bu durum başta Atatürk olmak üzere yeni devletin yöneticileri ve CHF için hedef olmamış, koşulların ortaya çıkardığı bir zorunluluk olarak gelişmiştir. Yine bu dönemin (1923-1929) basını ile ilgili olarak şöyle bir saptama da yapılabilir: Ele aldığımız dönemde basında dolaylı veya dolaysız muhalefetin ve muhaliflerin azalması, sadece varolan rejimin bir sonucu değildir. Birçok kesimde olduğu gibi basın da kısmen geleneklere bağlılığın, kısmen yeni ve cesur hamlelere karşı ortaya çıkan endişe ve tepkilerin sonucu olarak kuşkuyla karşıladığı Atatürk döneminin, ülkenin ve ulusun çıkarlarına olduğunu, ülkenin ve ulusun Atatürk önderliğindeki devrimlerden çok şeyler kazandığını ve kazanacağını görmüş ve tavrını değiştirmeye başlamıştır.

1923 yılından itibaren Takrir-i Sükun Kanununun kabulüne kadar özellikle İstanbul basını ile Ankara hükümet arasındaki ilişkilerin zaman zaman gerginleştiğini görmekteyiz. 1924 yılı basında hilafetin kaldırılması sırasında bazı İstanbul gazetelerinde bu konu aleyhine yazıların çıktığını görmek mümkündür.³

Basında Hilafetin kaldırılması konusuna odaklanan tartışmaların gerisinde aslında Cumhuriyetin İlanına duyulan tepkinin yer aldığı açıktır. Hükümet-basın çatışması, hilafet konusunda ülke dışından değişik kaynaklardan gönderilen bazı mektupların İstanbul gazetelerinde yayınlanması ile büyümüş ve bazı gazetecilerin tutuklanıp yargılanmasına kadar uzanmıştır.⁴ 11 Aralık'ta İstiklal Mahkemelerinin kuruluş beyannamesinin yayınlanması, basın-iktidar ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını da ortaya koymaktadır. İstiklal Mahkemesinin göreve başlamasını takiben Ahmet Cevdet, Hüseyin Cahit, Velid Ebuzyyya gibi bazı gazeteciler önce gözaltına alınmış daha sonra da tutuklanmışlardır.⁵ Hilafet sorunundan sonra basın-iktidar ilişkilerinde bir başka önemli dönüm noktası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşudur. Bu dönemde İstanbul'daki muhalif basının önemli isimleri olan Vatan, Tenin, Tevhid-i Efkâr ve Son Telgraf gazeteleri, Halk Fırkası'na ve Hükümet'e yönelik ağır eleştiriler yöneltmeye başlamışlardır. 1924 yılı kasım ayında hükümet aleyhine verilen bir meclis soruşturmasının reddi, hükümetin elini güçlendirmiştir. Bu esnada Tanin Gazetesi'nde yayınlanan bir makale oldukça ilginçtir. Bu makalede "Haiti'nin de Cumhuriyet olduğu, fakat bunun gerçek bir Cumhuriyet olmadığı, soydan gelen bir devlet başkanının yerine zorla cumhurbaşkanlığına çıkmış bir zorba görürüz." denilmektedir. Bu makale ile Mustafa Kemal ve İsmet Paşa hedef alınmıştır.

1925 şubatında Toksöz Gazetesi tehlikeli bir gerici akıma neden olacağı gerekçesiyle kapatılmıştır. Yine Sedayı Halk aleyhinde soruşturma açılmıştır.

³ Hüseyin Cahit yazılarında kendisinin hilafetçi olduğunu giderek hilafetin kaldırılacağını belirterek bu kesin gelişmeden endişe duyduğunu açıklamaktadır. Bk.Ergun Aybars, **İstiklal Mahkemeleri 1923 – 1927**, Ankara 1982. s.23. Şevket Süreyya Aydın, **Tek Adam**, İstanbul 1985, C. III, 9.B, s. 163

⁴ Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Basının Sansürü**, İstanbul 1990, s.110

⁵ Bu dönem olayları için Aybars, a.g.e. 34 ve devamı

Dönemin önemli kişilerinden Ali Fuat Cebesoy, bu gelişmeleri yani basın üzerindeki hükümet baskısını şöyle değerlendirmektedir: "Cumhuriyeti kabul eden bir iktidarın elbette muhalefetin ve matbuatın tenkitlerine alışması lazımdı. Buna alışmayı kabul etmeyip kanuni yolları bırakarak tehdit ve ihtilal tedbirlerine başvurulması, memleketi totaliter rejime doğru götürmek demektir."⁶ 1925 yılı mayıs ayında Takrir-i Sükun Kanununun kabulü, basın-iktidar ilişkileri açısından çok önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Ele aldığımız dönemdeki sansür uygulamalarının işleyişi ve kapsamı ile ilgili olarak güvenilir bilgilerden yoksun olduğumuzu belirtilen Mete Tuncay, sansürün geniş kapsamlı ve uzun süreli bir nitelik taşıdığını belirtmektedir.⁷

Takrir-i Sükun Kanununun kabulü sonrasında basına yönelik baskı ve denetim giderek artmış ve Bakanlar Kurulu Kararıyla gazete ve dergilerin kapatılmıştır. Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Toksöz, Sebilürreşset ve Vatan gazeteleri, kapatılan gazetelerden bazılarıdır. Bu gazetelerin kapatılmasından sonra çok sayıda gazeteci yargılanmış ve ceza almıştır.⁸ Yine aynı dönemde Türkiye'deki sol hareketlere yönelik olarak başlatılan soruşturmalarda kapsamında bazı gazeteciler, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmış ve cezalandırılmışlardır. İbrahim Hilmi, Saadettin Celal (Antel), Nuri Haydar, Sevket Süreyya (Aydemir), H.Hikmet (Kıvılcımlı) ve Nazım Hikmet bunlardan bazılarıdır.⁹ Yine bu dönemde Resim Ay davasının da ilgi çekici bir dava olarak dikkat çekmektedir. Resim Ay yazarlarından Sabiha Sertel'in "Savulun Geliyorum", Emin Türk Eliçin'in "Köyümden Geliyorum" başlıklı yazıları dava

⁶ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, İstanbul Tarihsiz, C.II, s.185

⁷ Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 1923-1931* Ankara 1981, s.141

⁸ M. Zekeriyya ve Cevat Şakir tutuklanmış, M. Zekeriyya Sinop'a, C.Şakir iş Bodrum'a sürgüne gönderilmiştir.

⁹ 1925 ve daha sonrasında Komünist tutuklamaları ile ilgili olarak bkn. Fethi Tevetoğlu, *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960, Anlar 1967*, A.Sayılın Solur, 94 yılı, 1871-1961, İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Komünist Hareketler*, İstanbul 1962, C.II, II.B

konusu olmuştur. Mahkemede savcı, her iki yazının mevcut yönetime karşı tavrı içerdiğini belirtmiş ve gazetecilerin 20 yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılmalarını istemiştir.¹⁰

Ele aldığımız dönemde basın-iktidar ilişkileri açısından bir başka önemli olay da Yeni Türk Harflerinin kabulünden sonra başlatılan bir uygulamadır. 1 Kasım 1928 tarihinde, yeni harflerin kabulünden dolayı uğrayacakları zararı giderebilmek için gazetelere prim verilmesi uygulamasına girilmiştir. Bu uygulama, gazete ebatlarına, trajlarına ve baskı tekniklerine göre belirlenen esaslar dahilinde yürütülmüştür.¹¹

Basın-iktidar ilişkileri açısından önemli gelişmelerin gerçek anlamda görüldüğü dönem, Tahrir-i Sükun Kanunu'nun yürürlükten kaldırılmasından matbuat Kanununu kabul edilmesine kadar geçen dönemdir. Bu dönemde, özellikle İstanbul, kısmen İzmir Muhalif Basını ile Ankara arasında enteresan diyaloglar dikkat çekmektedir. Basının bir kanadının muhalif olduğu, diğer bir kanadının ise CHF'den yana tavrı koyduğu bu dönemde, gerek CHF ile basın arasında, gerekse basın kuruluşları arasında yaygın bir polemik yaşandığı görülmektedir. Özellikle muhalefet kanadının CHF 'ye SCF deneyimi ve ekonomik kriz nedeniyle ağır eleştiriler yönelttiği dikkat çekmektedir. 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkileri, zaten zor durumda olan Türk Ekonomisini ve dolayısıyla da CHF' yi büyük ölçüde sıkıntıya sokmuştur. Muhalif basın, ekonomik sıkıntının ülkeyi büyük ölçüde zorladığını belirtmekte, bunun tek suçlusu olarak da CHF' yi göstermektedir. Muhalefettin önemli isimlerinden Arif Oruç şöyle demektedir: "Hal ve vaziyet şu merkezde iken herşey hükümetten beklenir mi? Hükümet ne yapsın demek çok manasızdır. Hükümet ne mi yapsın? Esasen meydana yapılmış bir şey yok ki hep şimdiden sonra yapılacak."¹² Muhalif gazeteciler ülkede ulaşımın son derece kötü olduğunu, gümrüklerin berbat bir durumda

¹⁰ Bu davada Sabiha Sertel iki ay, Emin Eliğin bir ay hapis cezasına çarptırılmışlardır. Bk. Sabiha Sertel, **Roman Gibi**, İstanbul 1987, B.II, s.136-150, Emin Türk Eliğin 'in Kemalist Devrim / ideolojisi.

¹¹ Bu uygulama 27 Mart 1930 tarih ve 1575 sayılı kanunla başlatılmıştır.

¹² Arif Oruç, "Açık sözlü olalım", **Yarın**, 18 Haziran 1930

bulduğunu, vergilerin çok ağır olduğunu belirtmektedir. Bu isimler, dünyadaki diğer devletlerin de benzer sıkıntılar yaşadıklarını, ancak yöneticilerin yerinde müdahaleleri ile bunları aştıklarını, oysa CHF' nin bu olayın sorumluluğunu üzerine almak yerine, kendisini mazur göstermeye çalıştığını ileri sürmektedirler.¹³ Muhalifler, CHF' nin başarısızlığını, programını tam manasıyla tatbik edememiş olmasına bağlamaktadırlar. Bu konuda Zeynel Besim şunları söylemektedir: "Umdeler halinde ifade edilen ve neşrolunan bu programa tek mil Türk Milleti bel bağlamış ve bu sebeptendir ki, CHF' niñ yolunu kendi yolu bilmekte tereddüt göstermemiştir. Demek oluyor ki, CHF ancak ve ancak programını harfiyen tatbiki kararını vermekte vesaret bu program haricinde atılmış adımlar varsa ki, olduğu muhakkaktır, onları geri almakla şimdiki mevcudiyetinden daha mütesanit ve kuvvetli bir şekle gelebilir."¹⁴ Muhalif Basının parti yönetimine bir başka önemli eleştirisi de "partili mutemetler" konusundadır. Basın, mutemetlerin, saltanatlar kurduklarını, kendi çıkarlarını parti ve ülke çıkarlarından önde tuttuklarını, halkın dilek ve şikayetlerini hükümete iletmediklerini ileri sürmektedir.¹⁵ CHF' ye yönelik bir başka eleştiri de Cumhuriyet İdaresi'nde hakimiyetin gerçek sahibi olması gereken halkın, devletle ilişkilerinin bozuk olmasıdır. Bu yazılarda CHF Teşkilatı, halk ile partinin yüksek düzey yöneticileri arasında oluşmuş bir duvar olarak kabul edilmekte, bu duvarın yıkılmasının ülke için büyük yararlar sağlayacağı belirtilmektedir. Hizmet Gazetesi bu konuda şunları yazmaktadır: "Millet muzdarip, fakat teşkilat namı altında önünde muazzam bir set çekilen devlet müsterihtir. Duvarın sağ tarafında kopan ıstırap velvelesini, duvarın sol tarafında teşekkür ve meserret avazları şeklinde aksettirdiler."¹⁶ Muhalif gazeteciler Halk Fırkası'nı değerlendirirken bir noktayı ısrarla vurgulamaktadırlar. O nokta da, fırkanın ülkenin kaderinde büyük etki ve rol sahibi olduğu, gerçekleştirdiği devrimlerin bu fırkanın eseri olduğu, yine fırka sayesinde Türkiye'nin modern

¹³ Arif Oruç, "Hükümet Ma'zur mu?", *Yarın*, 4 Temmuz 1930

¹⁴ Zeynel Besim, "CHF Programı", *Hizmet*, 20 Ağustos 1930

¹⁵ Zeynel Besim örnek olarak Alaşehir Mutemedini örnek vermektedir.

¹⁶ *Hizmet*, CHF Teşkilatı, 4 Kanunuevvel 1930

alemin bir parçası haline geldiği görüşüdür.¹⁷ CHF karşıtı basın bir başka eleştirisi de, CHF' nin kendisi dışındaki fırkalara olumsuz baktığı iddiasıdır. CHF, ülke yönetiminde kendi görüşleri dışındaki görüşlere yer vermemekle suçlanmakta, ülkede diktatörlüğün söz konusu olmamasına karşın değişik kesimlerin görüşlerinin dikkate alınmadığı belirtilmektedir. Partiye yönelik eleştirilerle ilgili olarak dikkatimizi çeken bir başka nokta da, partiye yönelik olarak gündeme gelen Faşizm suçlamasıdır. CHF içerisinde SCF deneyi ve Menemen Ayaklanması sonrasında yeni yapılanma isteklerinin giderek daha yüksek sesle gündeme getirildiğini görmekteyiz. Aynı günlerde ülkede bütün toplumsal güçlerin tek elde toplanması görüşü de gündemdedir. Bu süreçte CHF sözcülüğünü yapan ve çoğu da milletvekili olan yazarların yeni bir siyasi sistem arayışı içerisinde olduklarını görmekteyiz. Bu arayışlar genel olarak partili basında sık sık işlenmekte, muhalif veya partili olmayan basın tarafından da şiddetle eleştirilmektedir. Partili basın tarafından önerilen siyasal sistemlerin ortak özelliği de, bu sistemlerin otoriter veya totaliter ağırlıkta olmasıdır. Falih Rıfki (Atay), Zeki Mesud (Arşan), Mehmet (Soydan), Yakup Kadri ve Yunus Nadi bu konularda çeşitli tarihlerde gazetelerinde yazılar yayınlamışlardır. Bu yazılara Hizmet'te Zeynel Besim, Yarın'da Arif Oruç, Son Posta'da Zekeriya Sertel sert karşılıklar vermişlerdir. Zeki Mesud, Ülkede başka bir partinin varlığına müsaade etmeyen faşizmin tenkit ve murakabeyi kendi içinde sağladığını, bu nedenle tek parti yönetimlerinde bile tenkit ve murakabe görevini yerine getirmesinde bir engel olmadığını belirterek ilginç bir değerlendirme yapmaktadır.¹⁸ Yine partinin etkili ve önde gelen isimlerinden Falih Rıfki'nun yazılarında açıkça ve doğrudan faşizm ve komünist sistemlerindeki parti örgütlenmesini Türkiye için model olarak önerdiğini görmekteyiz.¹⁹ Parti gazetecilerden aynı zamanda milletvekili olan Mahmud Bey, Yugoslavya'daki diktatörlüğü olumlu karşılamakta ve bir örnek

¹⁷ Arif Oruç, "Halk Fırkası Neler Yapabildi, Neler Yapamadı ?", **Yarın**, 07 Mart 1930

¹⁸ Zeki Mesud, "Tek Fırka ile Murakabe", **Hakimiyeti Milliye**, 4 Kanunuevvel 1930

¹⁹ Bu konuda bazı örnekler şunlardır. Falih Rıfki, "İnkılapçı Metodlar", **Hakimiyeti Milliye**, 19 Tesrinisani 1930; Yeni Rusya, Ankara 1931. 170.s., Falih Rıfki, "Dünkü İtalya ve Bugünkü İtalya", **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1932

olarak almaktadır.²⁰ CHF' nin önde gelen bir başka ismi olan, aynı zamanda da Cumhuriyet Gazetesi sahibi ve başyazarı olan Yunus Nadi de partili diğer yazarlar gibi otoriter ve totaliter eğilimleri savunan yazılar yazmakta ve savunmaktadır. Nadi, Türkiye'nin disiplinli bir ortama ihtiyaç duyduğunu, bunu da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sağlayabileceğini savunmaktadır. Cumhuriyet Halk Fırkası yanlısı basında görülen bu önerilere daha öncede belirttiğimiz gibi partili olmayan basın büyük tepki gösterdiğini ve büyük bir tartışma ortamının geliştiğini tespit edebilmekteyiz. Serbest Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Ahmed Nesip, faşizmin ülke için ihtiyaç olduğu iddialarına karşı çıkararak, Cumhuriyetin ruhuna aykırı olduğunu savunmaktadır.²¹ Muhalefetin diğer tanınmış bir ismi olan Hizmet Gazetesi de faşizm övgülerine karşı çıkararak, faşizmin İtalya'da ülkenin şartlarına uygun bir zeminde ortaya çıktığını, bizde ise Serbest Fıkra hareketleri için basın için kolay kolay istenmeyecek ve kabul edilmeyecek bir idare tarzı olduğunu belirtmektedir.²² Hizmet'e göre, Türkiye için en uygunu, medeni, tam ve normal cumhuriyetin kurulmasıdır. M. Zekeriya Sertel ise Avrupa'daki faşizm modasının I. Dünya Savaşından sonra gündeme gelen Bolşeviklik tehlikesine karşı bulunan tek çare olduğunu, son zamanlarda Türkiye'de de buna benzer bir eğilimin ortaya çıktığını savunmaktadır.²³

Muhalefetin tamamen etkisiz hale geldiği bu dönemde; bütün gazetelerin iktidarın istediği doğrultuda davranması normal bir gelişme olarak görülebilir. Devletin bütün kurumlarıyla giderek partinin kontrolüne girmeye başladığı bu dönemde basından başka bir tavır beklenemezdi.

²⁰ Mahmud Soydan, "Başka Memleketlerde", **Hakimiyeti Milliye**, 19 Kanunuevvel 1930

²¹ Amed Nesip, **Serbest Cumhuriyet**, 10 Tesrinisani 1930

²² "Faşizm Değil, Normal Cumhuriyet İhtiyacı Kanısındayız", **Hizmet**, 17 Tesrinisani 1930

²³ M. Zekeriya, "Bizde de Faşizm İsteyenler Var", **Son Posta**, 14 Tesrinisani 1930

1931 MATBUAT KANUNU SONRASINDA BASIN / İKTİDAR İLİŞKİLERİ

Ülkede gelişen iç olaylar sonrasında tek parti yönetimince birçok alanda otoriter tavırlar giderek kendisini daha fazla ve etkili bir biçimde göstermeye başlamıştır. Bundan basın da payına düşeni almıştır. Takrir-i Sükun Kanu'nun yürürlükten kaldırılması sonrasında, giderek sesini yükselten muhalefete önderlik ederek, SCF döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası karşısında büyük roller üstlenen basın, 1931 matbuat kanunu ile yeni bir düzen içerisine alınmaya çalışılmıştır. Gerek SCF döneminin, gerekse iç olayların ortaya koyduğu gerçek, ülkede devrimlerin istenilen derecede oturmadığının görülmesi, çok partili düzenin toplumca istenilen biçimde hazmedilememesi, CHF yöneticilerini otoriter davranmaya itmiştir.^h Kısa süren SCF dönemi halk ile idare arasında kan dolaşımının eksikliğinin bulunduğunu, memleketin kalkınması için bazı tedbirlerin acilen alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu maksatla Atatürk, uzmanlarla birlikte üç ay süren yurt gezisine çıkarak eksiklikleri tespit etmeye çalışmıştır. Devletin geleceğinin sağlam temeller üzerine oturtulması, rejimin bütün olarak benimsenmesi yolunda ileri adımlar atılarak, özellikle kültürel devrimlere ağırlık verilmiştir. Bütün bu çabaları sarf eden devlet, şartların bir zorlaması olarak bu dönemde arzu edilmediği biçimde otoriter davranmak zorunda kalmıştır. 1931 tarihli Matbuat Kanunu, bu otoriter tavrın basın alemine yansımından başka bir şey değildir.

1931 Matbuat Kanunu'nun kabulü sonrasında, söz konusu kanunun getirdiği hükümlerden güç alan hükümetin basın üzerinde etkili bir disiplin sağlaması, özellikle muhalif basın üzerinde yıldırıcı bir etki ortaya koymuştur. Burada dikkat çekici iki örnek karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, Arif Oruç tarafından çıkartılan Yarın Gazetesi'nin 19 ağustos 1931 tarihinde yayın hayatına son vermiş olmasıdır. İkincisi de, muhalefetin etkin bir ismi olan Son Posta' nun artık hükümet yanlısı olacağını ilan etmesidir. Yine dönem içinde birçok tanınmış gazetecinin basın kanunu hükümlerine dayanılarak yargılandıklarını görmekteyiz. Bunlardan birisi, M. Zekeriya ve Son Posta aleyhine Şeker Şirketi tarafından açılan

davadır. Gazeteciler bu davada 3 yıl mahkumiyet cezası almışlardır. M. Zekeriya'nın açıklamaları dönemin uygulamalarını daha iyi anlamak için ilginçtir. Sertel, hatıralarında şunları söylemektedir: " Mahkeme başkanı, Ankara'nun bizim hakkımızda verdiği hükmü beğenmediğini sandı. Bu kez beraatimize karar verdi. Bu kararı da savcı temyiz etti. Yargıtay bu kararı da bozdu. O vakit yargıç, Ankara'nun bizim mahkum olmamızı istediğini sandı ve bizi tekrar üç sene hapse mahkum etti. O tarihte de adalet bağımsız değildi. Gazeteciler mahkemeye düştükleri vakit yargıçlar Ankara'ya bakarlardı. Kanunları Ankara'nun emir ve dileğine göre yorumlar ve ona göre ceza verirlerdi."²⁴ Ülkede muhalefet gazeteleri çeşitli biçimlerde etkisiz hale getirilirken diğer gazeteler de belli bir düzen içerisinde alınmışlardır.

1931-1938 arası dönemde izlenen basın politikasından anlaşılacağı gibi, Matbuat Kanunu'nun etkisiyle sınırlı bir basın özgürlüğünün ülkede hakim olduğu görülmektedir. Hükümet, gelişen olayların etkisiyle güdümlü bir basın politikasına yönelmiş görülmektedir. CHF yöneticileri basın özgürlüğünün sıkı bir kontrol altında tutulmasından yana tavır almışlardır.²⁵ Ülkede tamamen bir tek parti hakimiyetinin söz konusu olması, muhalefet kavramının ortadan kalkmasına neden olduğu gibi basın yoluyla eleştiriye de etkisiz hale getirmiş bulunmaktadır. Gerçi zaman zaman hükümetin göz yumması sonucunda belki de danışıklı dövüş biçiminde bazı gazetelerin sınırlı eleştiriler yapmasına izin verilmiştir.

Ele aldığımız dönemin tanınmış isimlerinden Sertel, o günlerle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Basın sıkı bir kontrol altında tutuluyordu. Basın kanunu hep basının aleyhine yorumlanıyordu. Hangi yazının kime ve neye dokunacağını önceden kestirmeye imkan yoktu. Örneğin ben ufak bir ziyaret için Romanya'ya gitmiştim. Sınai'de öğle yemeği yerken bir adam telaşla soframa sokuldu, Sertel

²⁴ M. Zekeriya, a.g.e, s.201

²⁵ Hıfzı Topuz, **100. Soruda Basın Tarihi**, İstanbul 1977, s.152

²⁶ Sabiha Sertel, a.g.e, s.213-214

²⁷ Sabiha Sertel, a.g.e, s.203

²⁸ Bu Milletvekillerinin sayısı çeşitli dönemlerde 40'a kadar ulaşmıştır. (1920-1928) bazı isimler Necmettin Sadak, Falih Rıfki, Yunus Nadi, Hakkı Tarık Us, Mahmud Bey olarak sayılabilir.

burada mı? Diye sordu. Kim arıyor? Dedim. Sizi Ankara'dan telefonla istiyorlar diye cevap verdi. Telefona gittim, karşıma İçişleri Bakanı Şükrü Kaya çıktı. O gün gazetede çıkan baş yazının hesabını vermemi istiyordu. İsteddiği açıklamayı yaptım. Mesele kapandı. Fakat hükümet baskısı beni orada bile bulmuştu."²⁶

Basının önemli isimlerinden Sabiha Sertel de aynı anda baskılara maruz kaldığını belirterek serzenişlerde bulunmaktadır. Sertel, çıkarmakta olduğu "Projektör" isimli dergide yayınlanan "Mebus Harımlar Niçin. Susuyorsunuz" isimli yazısından dolayı İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından azarlandığını, bu görüşme sırasında Kaya'nın kendisine "Sen bu memleketin kıymetli bir yazarısın. Seni mebus yaparız. Fikirlerinden daha iyi faydalanırız. Dedğini nakletmektedir."²⁷ Bu uygulama, dönemde birçok örnekleri bulunan bir uygulamadır. İstanbul ve Ankara'da çıkmakta olan birçok gazetenin sahibi veya baş yazarı, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili olarak mecliste yer almaktadır.²⁸ 1931 tarihli Basın Kanunu, ele alınan dönem içerisinde birçok değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, hükümetin veya iktidarın basın üzerindeki etkisini daha fazla arttırmaya yönelik değişiklikler olarak dikkat çekmektedir. Özellikle 1938 yılında gerçekleştirilen değişiklik ile basın özgürlüğü neredeyse ortadan kaldırılmış, basın mensupları tamamen etkisiz hale getirilmiştir. Basın özgürlüğünün sınırları kanunun yanında, belki de ondan daha fazla olarak Cumhuriyet Halk Partisi üst düzey yöneticilerince belirlenmektedir. Şükrü Kaya, Recep Peker, Kılıç Ali gibi isimler bu konuda daima ön planda olmuşlardır.²⁹

1931 Basın Kanunu sonrasında basın özgürlüğü kavramında sınırları çizenin daima Cumhuriyet Halk Fırkası yöneticileri olduğunu daha önce vurgulamıştık. CHF yöneticileri, daima kendi düşündüklerini savunan bir özgürlükten yana, sınırlı bir özgürlükten yana olmuşlardır. Bu konuda CHF'nin önde gelen isimlerinden Şükrü Kaya'nın sözleri çok belirleyicidir. "Denilebilir ki bizde basın özgürlüğü Cumhuriyetle başlamıştır. Öteki rejimlerde nasıl olursa olsun biz taklitçiliğe kapılmayarak politikada ancak kendi idealimizi gerçekleştirmek istiyoruz. Yazarlarımız ülke işlerini eleştirmekte serbesttir. Eleştirme özgürlüğü ve çerçevesini saptayacak ve sınırlayacak olan yazarın irfanı, vicdanı ve sağ duyusudur. Bu saptama yetkisinin geniş serbestliğinden doğabilecek sorumluluğu, her kişinin veya yazarın ayrı ayrı yorumuna bırakıyoruz. Bütün ulusun

iradesinin belirteni olan yasaların hükümlerine bırakıyoruz. Yazı özgürlüğü, yazarın egemenliğindedir, yazarın sorumluluğunu da yargıç saptar. En iyi özgürlük, ülkenin çıkarlarına uygun, ulusun karakterine uygun, devletin haklarını ve çıkarlarını koruyan özgürlüktür.”³⁰

Basın özgürlüğüne ilişkin olarak, partinin aynı zamanda milletvekili olan önemli gazetecilerinin de görüşleri büyük ölçüde aynı paraleldedir. Falih Rıfkı, Türkiye’de gazeteciliğin ve gazetenin, inkılabı korumak maksadıyla çıkarılmış kanunlar dışında hiçbir kısıtlamaya maruz bulunmadığını savunmaktadır.³¹

Bütün bu görüşlerde dikkatimizi çeken nokta, Cumhuriyet Halk Partisi’nin Yönetici ve taraftar gazetecilerinin basına yönelik endişelerinin temelinde inkılaplara yönelik tehditlerin yer almasıdır. Bu endişe, basına yönelik baskıların artmasına neden olmuştur. Basına yönelik olarak, genelde ülkede basın özgürlüğünün tam ve eksiksiz uygulandığı iddiasındaki Atay’ın 28 Haziran 1938 tarihli yazısı çok ilginçtir. Atay bu yazısında şunları söylemektedir: “Gazetelerimiz şeklen ilerliyorlar. Fakat seciyece geridirler. Gazete seviyesi demek, gazeteci seviyesi demektir. Gazeteci ahlakı demek, gazete ahlakı demektir. Gazetecilerin iyileri sırf aşk yüzünden bu meslektedirler. Ancak çok iyi bilirler ki, tarihleri bir telefon darbesine bağlıdır.”³²

Cumhuriyet döneminin önemli gazetecilerinden ve bir dönemin sivri muhaliflerinden Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman’ın da Cumhuriyet Halk Partisi paralelinde görüşler belirtmeleri oldukça dikkat çekicidir. Bu tavır değişikliğinin nedeni ise daha ilginçtir. Söz konusu gazeteciler bir dönem mahkeme kararıyla meslekten uzaklaştırılmış olmalarına karşın Atatürk’ün özel izniyle gazetecilik mesleğine dönme imkanı bulmuşlardır.

²⁹ Topuz, age, s.133

³⁰ Ekrem Ergüven, *Şükrü Kaya’nın Sözleri ve Yazıları 1927-’37*, İstanbul 1937, s.159

³¹ Falih Rıfkı Atay, “Gazeteciliğimiz”, *Ulus*, 11 Kanun-ı Evvel 1937

³² Atay, age

Hüseyin Cahit, basın özgürlüğünün, eleştiri özgürlüğünün lüzum ve faydasına olan inancını vurgulayarak, Türkiye’de bu iki kavramın tam anlamıyla mevcut olduğunu ileri sürmektedir.³³

Tan gazetesinin baş yazarı Ahmet Emin Yalman da basın özgürlüğü ile ilgili olarak birçok yazılar yazmış, tıpkı Atay Yalçın gibi ülkede uygulanan basın politikasının tam anlamıyla özgür olduğunu, hatta dünyada bu konuda iyi kabul edilen ülkelerle eşit bir seviyede olduğunu belirtmektedir.³⁴

Tek parti döneminin bir başka önemli girişimi, Türk basın birliğinin kurulmasıdır. I. Basın kongresinde alınan karar gereğince gazetecileri tek bir mesleki çatı altında toplamak gayesi ile yeni bir örgütlenmeye gidilmesi kararlaştırılmıştır. Türk basın birliğinin kurulması ile Cumhuriyet Halk Partisi’nin basını kendi kontrolü altında tutması daha da kolaylaşacaktır. Bu kanun ve kurumlaşma ile istenmeyen kişilerin gazetecilik yapmalarının engellenmesi konusunda iktidara büyük bir koz verilmiştir. Kanunda Türk basın birliğinin, İç İşleri Bakanlığı ve Matbuat Umum Müdürlüğü’nün denetim ve gözetiminde bulunmasının ön görülmesi bu görüşü doğrulamaktadır. Basında dikkat çeken bir başka gelişme, 1934 yılından itibaren gündeme gelen Parti-Devlet bütünleşmesi konusunda dönemin bütün gazetelerinin adeta ittifak etmişçesine olumlu görüşler belirtmeleridir. 1937 yılında basında, özellikle Cumhuriyet Gazetesi’ne yönelik olarak faşizm propagandası yapıldığına ilişkin eleştiriler yer almış, Cumhuriyet Gazetesi de bu eleştirilere yönelik bunları söyleyenlerin Marksist ve Komünist kişiler oldukları iddiasıyla karşı cevap vermiştir.

İSMET İNÖNÜ’NÜN BAŞVEKİLLİKTEN AYRILMASI VE BASINDAKİ YANKILARI

Kurtuluş Savaşının başlangıcından itibaren hep Mustafa Kemal Paşa’nın yanında bulunmuş, devrimler sırasında onun en büyük destekçisi olmuş ve büyük

³³ Yeni Sabah, 31 Mayıs 1938

³⁴ Ahmet Emin Yalman, “İnkılap Gazeteciliği”. Tan, 3 Temmuz 1938

bir zaman dilimi içerisinde başvekillik yapmış olan İsmet İnönü' nün özellikle 1935 yılından sonra Atatürk'le olan ilişkilerinde bazı problemlerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. İsmet İnönü' nün itidalli davranma yanlısı olmasına karşın, Atatürk'ün daha aktif bir politikadan yana tavır alması, üçüncü şahısların ve diğer bazı çevrelerin çabaları, bu gelişmede büyük bir pay sahibidir. Ülkenin içerde ve dışarıda büyük siyasi, askeri ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya olduğu bir dönemde bu ikilinin ilişkileri tabii olarak büyük önem taşımaktadır. Gelişen olayların etkisiyle Atatürk ve İsmet İnönü arasında yapılan görüşmeler sonucunda İsmet İnönü, Atatürk'ten bir müddet izinli sayılmasını istemiştir.³⁵ Bazı görüşlere göre ise bu istekle bulunan bizzat Atatürk'ün kendisidir.³⁶

İşte bu olay sonrasında basında konuya ilişkin olarak bazı polemiklerin gündeme geldiğini, hatta bu nedenden dolayı Tan Gazetesi'nin kapatıldığını görmekteyiz. İsmet Paşa' nın başvekillik görevinden ayrılarak, başvekilliğe Celal Bayar'ın getirildiği haberi ilk olarak 26 Eylül 1937 tarihli Tan Gazetesinde yayınlanmıştır. "Başvekillikte Kat'i Değişiklik" başlığını taşıyan Ahmet Emin Yalman imzalı yazıda, Celal Bayar'ın başvekalet görevini üstlendiğini, meclis kapalı olduğu için bu görevi vekil sıfatı ile yerine getireceğini vurgulamaktadır. Yalman, bu değişikliğin bir fikir ayrılığından kaynaklanmadığını, bu konuda ortada dolayan dedikoduların hiçbirinin gerçek olmadığını ileri sürmekle beraber ilginç bir noktaya dikkat çekmektedir. Yalman şöyle devam etmektedir: "Mazide kalan fena miraslardan biri de kırtasi zihniyettir. İdare mekanizması içinde sağlanmış kalmış olan bu zihniyet, bunun doğurduğu dar usuller, geniş ölçüde bir inkişafın engelidir. Celal Bayar, mazinin bu fena mirasını az bir zamanda tasfiye etmek hususunda memleketin en ziyade güvенеbileceği bir şahsiyettir."³⁷ Yine

³⁵ Bu konuda bkz. İsmet İnönü, **Hatıralar**, Ankara 1987, C.II, Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, İstanbul 1980, C.I, Abdi İpekçi, **İnönü 'Atatürk'ü Anlatıyor**, İstanbul 1981, Lord Kindros, **Atatürk Bir Millet'in Yeniden Doğuşu**, Çev:Necdet Sander, St.1984, 9.B

³⁶ Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet**, Ankara 1974, s.259-279; İsmet Bozdağ, **Bir Çağın Perde Arkası**, İstanbul 1972, s.125-143

³⁷ Ahmet Emin Yalman, "İnkılabın Öntümüzdeki Safhasının Ana hatları şunlardır", **Tan**, 28 Eylül 1937

Yalman şöyle bir iddiada daha bulunmaktadır: “Tekamülümüzde öyle bir merhaleye gelinmişti ki, serdeki fidanı açık havaya çıkarmak, geniş bir surette dal budak sahibi olmasına imkan hazırlamak icap etmiştir. Bir büyük asker ve diplomata ihtiyaç gösteren makam, bu yeni devrede bir iktisatçıya lüzum göstermiştir. En kestirme yol, bu iktisatçıyı doğrudan doğruya iş başına getirmek, para ziraat, iktisat şeklinde olan memleket davalarıyla yeni bir tarzda ve yeni usullerle uğraşmaktır. İşte Başvekaletteki değişikli saiklerini bu yolda tahmin etmek caizdir.”³⁸

Ahmet Emin Yalman, tartışmaların gazetelerde yoğunlaşmaya başladığı günlerde bu değişiklik ile ilgili yayınlara devam etmiştir. Yalman bu yazılarından birinde, başvekalet makamındaki kişinin değişmesinin, ülkenin ana istikametinde bir değişiklik meydana getirmesinin beklenmediğini vurgulamakta ve şöyle devam etmektedir: “Bütün bu ana prensipler 15 seneden beri ciddi imtihanlardan geçmiştir. Daima da muvaffak olmuştur. Bu kadar ağır tecrübelerden geçmiş prensiplerde değişiklikler yapılması hatıra bile gelmez. Yalnız şurası vardır ki, Türkiye'nin mütemadi bir surette tekamül ve inkişaf etmesi, içtimai bünyede bir takım farklar doğuruyor. Bir takım uzuvların vazifelerini yeni bazı usullerle ve daha geniş bir şekilde görmeleri, kendi kendine bir zaruret halini alıyor. Yani zaman geçtikçe, milletin mukadderatında yeni yeni sayfalar açılıyor. Bu yeni safhadaki işlerin kısmen yeni yeni ellerde görülmesi ve siyasi hayatta yeni adamlar yetişmesi için daha serbest istifade imkanları açılması faydalı bir gaye halini alıyor.”³⁹

Yalman, bu satırlarından anlaşılacağı gibi, İsmet İnönü'nün geçmiş dönemlerde başarılı hizmetler vermekle beraber, dünyada gelişen yeni telakkilere yeterince uyamayacağı gerekçesiyle İnönü'yü eleştirmekte ve başvekalet makamındaki değişikliği olumlu bir değişim olarak kabul ettiği görülmektedir. Yalman' a göre, yeni açılan devrenin ana vasıfları; inkılabın icaplarını tabana

³⁸ Yalman, a.g.m.

³⁹ Ahmet Emin Yalman, “İnkılabın Önümüzdeki Safhasının Ana hatları şunlardır”, *Tan*, 28 Eylül 1937

yaymak, geçmişten gelen zaman israfı ve kırtasiyecilik anlayışını ortadan kaldırmak, irticaa ve yıkıcı amillere söz hakkı vermemek, inkılap ilkeleri çerçevesinde olumlu bir tartışma ortamı yaratmak ve böylelikle milletin siyasi olarak olgunlaşmasını sağlamaktır.⁴⁰

Yalman tarafından bu şekilde değerlendirilen değişiklik hadisesi, diğer gazetelerde daha farklı ve daha olumlu bir biçimde değerlendirilmiştir. 26 Eylül 1937 tarihli Kurun Gazetesinde yer alan "Bu Tebeddül Siyasette Tebeddül Değildir" başlıklı yazıda, Tan Gazetesi'nin İsmet Paşa'nın Başvekalet makamından ayrılmasına ilişkin yorumu eleştirilmektedir. Kurun Gazetesine göre, değişikliğin sebebi, İsmet Paşa'nın uzun bir istirahatı ihtiyacı göstermesi, devlet idaresinde yükselen inkılap ricalinin birbirinin yerini dolduracak kabiliyetlerine tahakkuk imkanı verilmek istenmesidir. Kurun Gazetesi şöyle devam etmektedir: "Başvekalette olan değişikliğin esaslı bir siyaset değişikliğini mucip olamayacağını söylemeye hiç hacet yoktur. Zira bugüne kadar hükümetçe takip edilen siyaset bütün esaslarda bir İsmet İnönü siyasetçi değil, bir Atatürk siyaseti olduğu ve Başvekil İsmet İnönü'nün bütün icraatında Büyük şefin direktiflerini tatbikten ayrılmadığı malumdur."⁴¹

Kurun Gazetesi, Tan Gazetesi'nin yeni hükümetin kurulabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açık bulunması gerektiği görüşüne katılmadığını, Meclisin açık bulunmadığı dönemlerde, Anayasanın 44. maddesine göre başvekilin değişmesinin hiçbir sakıncası bulunmadığını ileri sürmektedir. Kurun şöyle devam etmektedir: "Değişiklik kat'i olarak kararlaştırılmış olunca bunun resmen ilanını bir buçuk ay sonraya bırakmak olsa olsa kabinede bu değişikliğin bir siyaset değişikliği veya bir ihtilaf mevcudiyeti gibi bir sebepten meydana gelmediğini anlatmak veya yeni kabine azasını seçmek için yeni başvekil namzedine müsait, uzunca zaman bırakmak lüzumuna verilebilir."⁴² Kurun Gazetesi'nin, Tan Gazetesi'ne yönelik bir başka eleştirisi ise, bu değişikliğin dış

⁴⁰ Yalman, a.g.m.

⁴¹ "Bu tebeddül Siyasette Tebeddül Değildir", *Kurun*, 26 Eylül 1937

⁴² *Kurun*, 26 Eylül 1937

ülkelere haber verilerek yapıldığı iddiasıdır. Kurun, Türkiye'nin böyle bir mecburiyeti olmadığını, bağımsız bir devlet olarak böyle bir kararı alırken veya uygularken dış ülkelere danışmak veya uygulamadan haberdar etmek gibi bir davranışın hiçbir zaman söz konusu olamayacağını savunmaktadır.

Kurun gazetesinde yayınlanan Asım Us imzalı bir başka yazıda, bu değişikliğin çok önemli bir değişiklik olmakla beraber bazı karanlık niyetli kişilerin göstermek istediği gibi bir olay olmadığını vurgulamaktadır.⁴³ Us yazısında, Tan Gazetesi'nin Celal Bayar hükümeti ile ülkede programlı bir devrenin başlayacağı iddiasına karşı çıkarak, İsmet İnönü'nün geçmişte başarılı olmakla birlikte programsız çalıştığını söylemenin, hataların en büyüğü olacağını ileri sürmektedir.⁴⁴ Asım Us tarafından vurgulanan bir nokta da, Tan Gazetesi'nin, Anayasa değişikliği ile Meclisin, ayan ve mebusan olarak ikiye ayrılacağı görüşünün kesinlikle doğru olmadığı görüşüdür. Konuya ilişkin olarak Akşam Başyazarı Necmettin Sadak, "İsmet İnönü'nün Çekilmesi, Celal Bayar'ın Kabinesi" başlıklı yazısında, İsmet Paşa'nun istifasının, bazı yabancı çevrelerin göstermek istediği gibi siyasi bir sebebi olmadığını savunmaktadır. Sadak'a göre, İsmet İnönü'nün çekilmesi, Kemalist rejimde hiçbir değişikliğe neden olmayacaktır. Sadak şöyle devam etmektedir: "İktidar yerine gelenler, gidenler ve daha sonra gelecekler hep o müstesna dahinin ortaya koyduğu fikirlerin tatbikatçısı olmuşlardır. Başvekillik vazifesini üzerine alan Celal Bayar da o mektepte yetişti. Bu ağır mesuliyet yükünü taşıyabilecek kudret ve kabiliyet seçiminde Atatürk'ün itimadının Celal Bayar üstünde temerküz etmesi, yeni başvekilin muvaffak olacağına ilk delildir."⁴⁵ Sadak yazısının devamında, Celal Bayar'ın ilme ihtisasa önem veren kişiliğiyle, giriştiği iktisadi reformlarda başarılı olduğunu, bundan dolayı gelecekteki hizmetlerinden bütün devlet kademesinin yararlanacağını savunmaktadır.⁴⁶

⁴³ Asım Us, "Kabinede Değişiklik", *Kurun*, 29 Eylül 1937

⁴⁴ Us, age.

⁴⁵ Necmettin Sadak, "İsmet İnönü'nün çekilmesi Celal Bayar'ın Kabinesi", *Akşam*, 27 İkteşrin 1937

⁴⁶ Sadak, 27 İkteşrin 1937

Cumhuriyet Halk Partisi'nin önde gelen isimlerinden, tanınmış gazeteci ve Atatürk'ün en yakınında yer almış kişilerden biri olan Falih Rıfki da bu değişikliği dikkatle değerlendirmektedir. Atay'a göre, bu değişiklik ile Cumhuriyet'in iç ve dış politikasında herhangi bir değişiklik bekleyenler kısa zamanda yanıldıklarını anlayacaklardır.⁴⁷ Yine partinin önde gelen savunucularından Yunus Nadi, Cumhuriyette yer alan bir yazısında, konuya ilişkin olarak bazı gazetelerde yer alan yazıları ve gazetelerin tavırlarını ağır bir biçimde eleştirmekte ve gazetelerin bu tavırlarının ortalığı karıştırmaktan başka bir sonuca ulaşmasının mümkün olmadığını savunmaktadır.⁴⁸

Görüldüğü gibi hemen hemen bütün gazeteler değişikliği genel olarak olumlu karşılamaktadırlar. Sadece Tan Gazetesi bir program değişikliği beklerken, diğer gazeteler bunun bir isim veya nöbet değişikliğinden ibaret olduğunu ve Kemalist rejimin temel hiçbir politikasının değişmesinin söz konusu olmadığını vurgulamaktadırlar.

ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİ VE BASININ BAKIŞI

1935 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi IV.Büyük Kurultayında ortaya konulan Parti-Devlet bütünleşmesinin İsmet Paşa imzalı bir genelge ile uygulamaya konulmasından sonra bu alandaki son adım, Cumhuriyet Halk Partisinin altı ilkesinin 13 Şubat 1937 tarihinde gerçekleştirilen bir Anayasa değişikliği ile devletin ilkeleri haline getirilmesidir.⁴⁹ Basında bu Anayasa değişikliğine ilişkin bir çok yazının yayınlandığı görülmektedir. Bu yazılarda, bu değişikliğin parti-devlet birleşmesinin önemli bir adımı olduğu görüşünün sürekli olarak savunulduğu göze çarpmaktadır.

Partili yazarlardan Asım Us, Kurun (Vakit Gazetesinde) yer alan bir yazısında, Anayasada yapılan bu değişikliğin aslında partinin son kurultayında

⁴⁷ Falih Rıfki Atay, "Başvekalette", *Ulus*, 29 Eylül 1937

⁴⁸ Yunus Nadi, "Tam Yerinde ve Zamanında Bir Resmî Tebliğ", *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1937

⁴⁹ Bu konudaki değişiklik 13.2.1937 tarih ve 3115 sayılı kanunla gerçekleştirilmiştir. Bu değişiklik 1924 tarihli Anayasanın 2. Maddesi Türkiye Devleti Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik, İnkılapçı. Resmî dili Türkçedir. Merkez Ankara şehridir şeklinde değiştirilmiştir.

kabul edilerek, Cumhuriyet Halk Partisi programına alınmış olan ilkeler olduğunu belirtmektedir. Asım Us'a göre, bu değişiklik ile parti programına ideal fikirler veya prensipler olarak girmiş bulunan fikirler, parti-devlet kaynaşmasının sonucunda devlet teşkilatında fiili bir mevcudiyet halini alacaktır.⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi başyazarı ve parti milletvekili Yunus Nadi, Anayasada yapılan değişiklik ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Her şeyden evvel şurasını belirtmek gerektir ki, Teşkilatı Esasiye Kanunumuzda dün yapılan tadillerin esasa taalluk eden kısımları, herhangi bir fırkanın bazı prensiplerini kanuna ithal etmekten ibaret bir iş değildir. Türkiye'de Atatürk'ün müessisi ve daimi başbuğu olduğu parti, herhangi siyasi bir zümre değildir. Belki Türk Milletinin dehasının ne kadar derin ise, o kadar yüksek manalı bir ifadesidir."⁵¹ Görüldüğü gibi Yunus Nadi de aslında yapılan, parti-devlet yaklaşmasının Anayasaya yansımaları olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Partinin resmi yayın organı niteliğindeki Ulus Gazetesinde 3 Şubat 1937 tarihli bir yazıda, Teşkilatı Esasiye Kanununda yapılan bu değişikliğin, on iki senelik devlet tecrübesinin ortaya koyduğu bir ihtiyaç olduğu kabul edilmektedir. Yazıda şöyle denilmektedir: "Altı oktaki ifade edilen fikirler, Büyük Türk İnkılabının çetin, uzun bir mücadele ve kuvvetli tecrübelerinden elde edilmiş ve milli bünyemize en muvaffakiyetle tatbik edilmiş düsturlardır. Sınıfsız, imtiyazsız, birbirlerine sıkı tesanütle bağlanmış olan on yedi milyonluk bir vatandaş kütesinin iradesinin ifadesi olan devlet, bu kütlenin menfaatlerini hiç şüphe yok ki en iyi takdir edecek bir müessesedir."⁵² Ulus Gazetesine göre bundan dolayı, partinin temel ilkeleri olan ve milli bünyemize uygun bu ilkelerin Teşkilatı Esasiye Kanununda yer alması son derece doğal bir gelişmedir.⁵³

Kurun gazetesinde 4 Şubat'ta yayınlanan bir başka yazıda Sadri Ertem, Anayasadaki bu değişikliğin, Türkiye'deki kanun ve hukuk telakkisi etrafında önemli bir gelişme, bu dünya görüşünün yerine yeni bir dünya görüşünün hukuk

⁵⁰ Asım Us, "Cumhuriyetin Tekamülü", **Kurun**, 5 Şubat 1937

⁵¹ Yunus Nadi, "Türk Teşkilatı Esasiyesinde Tekamül", **Cumhuriyet**, 7 Şubat 1937

⁵² N.A., Küçüka, "Esas Teşkilat kanunundaki Değişiklikler", **Ulus**, 3 Şubat 1937

⁵³ Küçüka, a.g.m.

alanına nüfuz etmesi anlamına geldiğini savunmaktadır.⁵⁴ Ertem' e göre bu değişiklik ile statik bir hal alan hukuk mefhumu, dinamik bir hal almaya yönlendirilmiştir.⁵⁵ Dönemin tanınmış bir diğer ismi Muhittin Birgen de, Anayasadaki bu değişimin devlet anlayışındaki gelişmenin bir ifadesi olduğu noktasında Ertem'le mutabık kalmaktadır. Birgen şöyle demektedir: "Türkiye, az zamanda çok değişen memleketlerden biridir. Bunun için esas teşkilata alt kanunlarda değiştirilmesi lazım gelen şeyler oluyor".⁵⁶ Bir dönemin tanınmış muhaliflerinden Şevket Bilgin de 12 Şubat 1937 tarihli yazısında, Türk milletini 12 yıldan beri başarıya ulaştıran temel ilkeleri Anayasasına sokmamış olmasının büyük bir hata olduğunu belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "Altı okun cumhuriyeti yaratan partinin programında yer almış bulunması kafi gelemez miydi? Başta Cumhuriyet Halk Partisinin as başkanı İsmet İnönü olduğu halde 150 imza ile komutaya yerilen tahrir bu şualin cevabının vermiştir. Türkiye diktatörlükle idare edilmiyor. Millet kendi mukadderatına hakimdir. Böyle bir ideal bir rejimde kuruculuk, yaratıcılık vasfının Anayasamıza meskut gelmiş bulunması istikbal için, istiklal için bir tehlike teşkil edebilirdi".⁵⁷

Bilgin' in bir başka değerlendirmesine göre bu altı ilkenin Anayasamızda yer alması, bu ilkelerin düşmanlarına verilmiş bir gözdağı anlamına gelmektedir. Bilgin şöyle devam etmektedir: "Bu tadilat siyasi terbiyenin üzerinde müteessir olacaktır. Devletçiliğimizin ruhunu ve manasını anlamamış olanlar hala varsa onlar da iyi bir vatandaş sıfatına hak kazanmak için ruhlarında elzem olan bu istihaleyi yapacaklardır".⁵⁸ 3 Şubat 1937 tarihinde Ulus Gazetesinde yayınlanan Burhan Belge imzalı bir yazıda kohuya ilişkin olarak şunlar söylenmektedir: "Açıkça söylemekte bugün artık beis yoktur ki, Teşkilatı Esasîyemiz' de bazı noktaların tasrih edilmemiş olması, hükümetimizin gestionu ile partinin altı ileri prensibini, Teşkilatı Esasîyemiz'e sivri bir tezat halinde bırakmıştır." İşte Belge, Anayasadaki değişikliğin, bu tezadın ortadan kaldırılması yolunda önemli bir

⁵⁴ Sadri Ertem, "Teşkilatı Esasîye Kanununda Yeni Ruh", **Kurun**, 4 Şubat 1937

⁵⁵ Ertem, a.g.m.

⁵⁶ Muhittin Birgen, "Teşkilatı Esasîye kanunu da Yapılan Tadilat", **Son Posta**, 7 Şubat 1937

⁵⁷ Şevket Bilgin, "Anayasada Tadilatın Manası", **Yeni Asır**, 12 Şubat 1937

⁵⁸ Bilgin, a.g.m.

adım olduğunu savunmaktadır.⁵⁹

Anayasa değişikliğine ilişkin olarak dönemin gazetelerinde, dönemin tanınmış isimlerince yapılan değerlendirmelerde dikkatimizi çeken ortak görüş, bu değişikliğin parti-devlet birleşmesinde atılması gereken bir adım olarak kabul edilmesidir. Gerçekten yapılan aslında parti-devlet birleşmesinde son adımlardan birisinin atılması, partinin temel ilkelerinin, devletin temel ilkeleri olarak Anayasamıza dahil edilmesidir. Anayasaya partinin altı ilkesinin dahil edilmesi yanında parti-devlet birleşmesini ortaya koyan bir başka önemli gelişme, siyasi müsteşarlıkların oluşturulmasıdır. Hükümet ile halk arasındaki ilişkileri sağlıklı bir biçimde düzenlemek temel amacıyla yapıldığı belirtilen bu değişiklik, aslında parti devletinin temel göstergesi olarak kabul edilmektedir. Uygulamanın bu temel amaca yönelik olduğunun temel göstergesi, seçilecek müsteşarların Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri arasından belirlenmesi ilkesidir. Nitekim Başbakan İsmet İnönü, mecliste yaptığı konuşmada bu durumu şöyle izah etmektedir: "Cumhuriyet Halk Partisi bugün, artık hükümetten ayrı bir politik örgüt olmaktan çıkmıştır."⁶⁰ Konuyu basın yine aynı temel yaklaşım, yani parti-devlet yaklaşımı açısından değerlendirmiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin büyük destekçisi Cumhuriyet Gazetesinde Yunus Nadi imzası ile yayınlanan bir yazıda, siyasi müsteşarların hem vekillere yardım etmek açısından, hem de bunların devlet tecrübesinden yararlanılmak açısından son derece olumlu bir gelişme olarak görüldüğü kabul edilmektedir. Nadi'ye göre vekiller, müsteşarlarının kendilerine yapacakları yardımlar nedeniyle daha verimli çalışacaklardır, bunun yanında devlet ve hükümet işlerinde deneyim kazanmış elemanlar yetiştirilmesi açısından çok faydalı olacaklardır.⁶¹

Partinin resmi yayın organı niteliğini taşıyan Ulus Gazetesinde ise gelişme, hükümet-kamutay arasında işbirliğinin kuvvetlendirilmesini sağlayacak bir gelişme olarak görülmektedir.⁶²

⁵⁹ Burhan Belge, "Anayasamız", *Ulus*, 3 Şubat 1937

⁶⁰ Zabıt Ceridesi, 12.6.1937

⁶¹ Yunus Nadi, "Devlet İdaremizde Bir Yenilik Siyasi Müsteşarlar", *Cumhuriyet*, 28 Mart 1937

⁶² Falih Rıfkı Atay, "Siyasi Müsteşarlar", *Ulus*, 28 Mart 1937

SONUÇ

Çağdaş toplumların etkili kurumlarından birisi olan basın, günümüzde dördüncü kuvvet olarak tanımlanmaktadır. Basına bu gücü getiren ise tabii olarak sahip olduğu güce ve yerine getirdiği fonksiyonlara bağlıdır. Kamuoyu oluşturma, kamuoyunu aydınlatma, iktidarları demokratik kurallar içerisinde denetlemek ve uyarmak görevlerini yerine getiren basının büyük bir güç olması, hatta dördüncü kuvvet olarak tanımlanması doğal bir gelişmedir. Basının sahip olduğu bu özellikler nedeni ile çok eski dönemlerden itibaren iktidarların ilgisini hep çektiği, iktidarların onu denetlemek ve baskıları altına alabilmek için çabalar sarf ettiği bilinmektedir. Bu uygulama dünya üzerinde, rejim, ideoloji farklılıklarına bağlı olmaksızın her ülkede söz konusu olmuştur. Basının bu büyük gücünü iyi bilen M. Kemal Paşa, zafer sonrasında girişeceği devrimler sırasında da basını daima yanında görmek istemiştir. M. Kemal Paşa'nın bu isteği basından destek görmekle birlikte özellikle İstanbul basınında bazı isimlerin bu desteği vermek bir yana, ölçsüz eleştiriler yaptıklarını görmekteyiz. Yeni bir devletin kurulduğu, yeni birtakım ilkelerin hakim kılınmaya çalışıldığı bu dönemde iktidarın basına karşı tavrı ister istemez olumlu ve ılımlı olamamıştır. Bu tavır sadece Türkiye'ye özgü bir tavır değildir. Dünyada aynı süreci yaşayan bütün devletlerde benzer tepkiler görmek mümkündür. Bu gelişmeyi ihtilalin mantığı içerisinde değerlendirmek doğru olacaktır kanaatindeyiz. Yalnız şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, M. Kemal Paşa, basına ve basın özgürlüğüne verdiği önem açısından çağdaş liderlerden ayrılan bir liderdir. Basın özgürlüğünün demokrasi için şart olduğunu savunan, gazetecilere büyük bir önem veren, gazetelere büyük maddi ve manevi destek sağlayan yine bizzat M. Kemal Paşa'dır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da patlak veren ve ülkeyi büyük bir tehditle karşı karşıya bırakan Şeyh Sait ayaklanması sonrasında gündeme gelen Takrir-i Sükun Kanunu, ülkede olağanüstü şartlar dönemi tedbirlerini gündeme getirmiştir. Bu gelişmeden basın da gayet tabii olarak olumsuz biçimde etkilenmiştir. 1929 yılına kadar devam eden bu dönemin basın özgürlüğü açısından pek parlak bir dönem olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Yalnız şunu dikkate almak gerekir ki bu gelişme, ülkede istenmeyen

bir takım olayların meydana gelmesi ve gerek devletin, gerekse rejimin tehlikeye düşmesinin sonucudur. Devletin temel amacı hürriyetleri kısıtlamak değil, asayışı temin etmek, devletin ve rejimin geleceğini garanti altına alabilmektir. 1929 yılı Mart ayı içerisinde devletin otoritesinin yeterince güçlendiği inancını taşıyan Atatürk'ün isteğiyle Takrir-i Sükun Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. Bu gelişme gerek basın özgürlüğü, gerekse basın-iktidar ilişkileri açısından yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Kısa süren bir özgürlük dönemi olmasına karşılık, bu dönem Türk Basın hayatı açısından çok canlı, çok hareketli bir dönem olarak görülmektedir. Takrir-i Sükun Kanunu sonrasında ortaya çıkan özgürlük ortamı içerisinde gazeteler alabildiğince serbestçe yayınlanmaya başlamıştır. Gazetelerde Cumhuriyet Halk Fırkası'nı hedef alan çok ağır eleştiriler bile rahatlıkla yer almaya başlamıştır. 1929 Dünya ekonomik krizinin ülkeye yansması ve bunun yarattığı ekonomik sıkıntılar, geniş kitleleri büyük bir memnuniyetsizlik içerisine itmiştir. Parti ile halk arasındaki kan dolaşımının yeterli biçimde sağlanamamış olması, halkın sıkıntılarının hükümete sağlıklı bir biçimde iletilmesini engellemiştir. Bu gelişmeler, özellikle İstanbul basınında ve İzmir basınında ağır bir üslupla devamlı eleştirilmektedir. Ortaya çıkan bu hoşnutsuzluğun giderilmesi düşüncesiyle ve M. Kemal Paşa'nın isteği ile kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası dönemi basın-iktidar ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. SCF yanlısı ve GHF yanlısı olarak ikiye ayrılan basın arasındaki mücadele giderek sertleşmiştir. Serbest Cumhuriyet dönemi sırasında basının tavrından rahatsız olan iktidarın ise daha bu dönemin devam ettiği günlerden itibaren başına yönelik bazı tedbirleri düşünmeye başladığını görmekteyiz. SCF döneminde ortaya çıkan bazı olumsuz gelişmelerin sonrasında M. Kemal Paşa'nın, o günlere kadar sürdürdüğü tarafsızlıktan vazgeçtiğini açıklaması sonrasında, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın, kurucuları tarafından kapatıldığını görmekteyiz. SCF'nin kapanmasından sonra patlak veren Menemen ayaklanması, M.Kemal Paşa'nın düşüncelerinde haklı olduğunu ortaya koymuştur. Gerçekten Menemen olayı, ülkede devrimlerin yeterince benimsenemediğini, rejimin istenilen ölçüde kökleşmediğini ortaya koymuştur. İşte bu gelişmelere bağlı olarak iktidarın, devletin geleceği açısından otoriter davranmasına neden olmuştur. 1931

Matbuat Kanunu işte bu düşüncenin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek SCF deneyi, gerekse Menemen olayı sırasında bazı basın organlarının yayınları iktidarı rahatsız etmiştir. Basının bu olumsuz tavrının engellenebilmesi maksadı ile otoriter bir basın kanunu gündeme getirilmiştir. 1931 Matbuat Kanunu ile basın üzerinde çok etkili bir denetim mekanizması kurularak basın büyük ölçüde etkisiz hale getirilmiştir. CHF bununla da yetinmeyerek basın alanında kurumlaşmaya girişmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kurulması, Basın Birliğinin kurulması ile güdümlü bir basın politikası hayata geçirilmiştir. Bu gelişme, dönemin siyasi yapısına tamamen uygun bir gelişmedir. Zira devlet ile partinin iç içe girdiği, otoriter bir devlet anlayışının hakim olduğu bir dönemde, bu siyasi yapının basın alanına yansımaları sonsuz bir özgürlük olamazdı. Basın, ele aldığımız dönemde bütün sıkıntılara rağmen üzerine düşen görevleri büyük bir özveri ile yapmaya çalışmıştır. Dönemin gazete ve dergileri incelendiği zaman, fikir dolu yazıların gazete ve dergilerin sütunlarını doldurduğunu, gazetelerin günümüz gazetelerinden daha fazla haber ve yorum gazetesi niteliği taşıdığını söylememiz bir abartı değildir. Ele aldığımız dönem gazeteciliğinin bu denli iyi bir niteliğe sahip olmasında hiç şüphesiz büyük yazarların, siyasetçilerin ve fikir adamlarının bu işe soyunmuş olmaları etkilidir. Temennimiz Türk Basının geçmişteki bu güzel özelliğini daha uzun yıllar sürdürmesi, kendisinden beklenen fonksiyonları büyük bir başarı ile yerine getirmesidir.

Son söz olarak şu söylenebilir: 1929-1938 arası dönemde basın-iktidar ilişkileri, ülkenin iç gelişmelerine, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak birçok iniş ve çıkış yaşamıştır. Kimi zaman özgürlük rüzgarları eserken çoğu zaman da koyu bir denetim kendisini göstermiştir. Bu olumsuz gelişmeye rağmen daha önce de belirttiğimiz gibi bu hiç bir zaman amaç değildir. Ele aldığımız dönemin şartlarının ortaya koyduğu bir zorunluluk olarak gündeme gelmiştir. Çünkü çok iyi bildiğimiz bir şey vardır, o da devletin başı Atatürk'ün özgür bir basından yana olan şu sözleridir:

“Basın hürriyetinden doğan mahzurları ortadan kaldıracak tek vasıta yine basın hürriyetidir.”

ÖZET

Günümüzde basın çok güçlü bir kurumdur. Yasama, yönetim ve yasama sisteminden sonra dördüncü büyük güçtür. Demokratik rejimlerde basının daha büyük bir önemi vardır. Çağdaş uygarlığın bir göstergesi olan basın özgürlüğü elbette kolay yaratılmamıştır. Basın özgürlüğü uzun ve zorlu bir süreçten geçerek bugünkü durumunu almıştır. Basın özgürlüğü bir ülkedeki rejim hakkında bize ipuçları verir.

Yönetimin bakış açısı özgürlüğün elde edilmesinde belirleyici bir faktör olduğu sürece, basının yönetimle olan ilişkileri özgürlük niteliğini tazanabilmesinde büyük önem taşımaktadır. Türkiye'yi incelediğimizde özellikle 1925-1929 yılları arasında Anayasal Kanunlardan dolayı olağanüstü hal durumunda idi. 1929-1931 yılları arası basında özgürlüğün kazanılabilesinde çok önemli bir dönem olarak kabul edilmiştir. Bu dönemdeki gazeteleri incelediğimizde özgürlüğün hayata geçirilmesi adına zengin örnekler öğrenebiliriz. Maalesef bu dönemdeki gelişmeler, özellikle 1932'deki basın yasası, basının kontrol edilmesi girişimlerine güç verdi. 1931-1938 yılları arasında bazen basının, önemli haberlerle yönetimi zor duruma düşürdüğü görülmüştür, fakat genellikle basın ve yönetimin arasındaki ilişki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'in istediği gibi idare edildi.

Anahtar Kelimeler: Basında Özgürlük, Basın, Basın Yasası, Basın ve Yönetim

ABSTRACT

The press is a constantly power-gaining institution in today's world. It is even regarded as the fourth important power after legislation, governance, and judicial system. The press has more importance in democratic regimes. Certainly, gaining liberty of press, which is one of the indicators of contemporary civilization, did not happen easily. Liberty of press was gained at the end of a long and contestant process. Liberty of press gives clues about the regime in a country.

The relationship between the press and government plays an important role to settle the nature of liberty of press, as the attitude of the government is the determining factor in gaining such liberty. When we examine the Turkish case, especially from 1925 to 1929, there was an extraordinary period due to Public Order Law. The period, between 1929 and 1931, has been accepted as a very important and live period for the liberty of press. By examining the newspapers in that period, it is possible to see rich examples of the practice of that liberty. Unfortunately, the developments in that period gave rise to attempts to control the press, especially by Press Law in 1931. In the period

between 1931 and 1938, from time to time, it was observed that newspapers forced the government by the news for important subjects; but most of the time the relationship between the press and the government was led in a way that Republican People's Party (CHP) wanted.

Key Words: Liberty of Press, Press, Press Law, Press and Government